

Post-Post Kemalizm Önermesi Üzerine Gecikmiş Bir Değerlendirme*

Öner Buçukcu

Birikim dergisi 2015 yılında Bilkent Üniversitesi öğretim üyelerinden İlker Aytürk'ün "Post-post Kemalizm: Bir Paradigmayı Beklerken" başlıklı makalesini yayınladı. Bazı kimseler bu makaleyi büyük bir heyecanla karşıladılar. Özellikle İslâmcı çevrelerin bîgane kaldıkları makaleyi motivasyonları farklı olmakla birlikte "yarı yetenekli" Kemalistler ve AK Parti iktidarı tecrübesine karşı Gramscian anlamda bir cephe oluşturulmasını tek çıkış olarak gören sol / sosyalist çevreler büyük heyecanla karşıladılar. Hâlbuki bu makale *Birikim* çevresinde bir süredir biçimlenen bir hâleti ruhiyenin dışı yansıma biçimlerinden birisiydi.

Milliyetçiliğe karşı aşırı eleştirel bir tavır içerisinde olan bu çevrenin sosyalizm ve milliyetçilik arasında doğrudan bir ilgi olduğunu savunan, milliyetçiliğin sosyalizmin tarihsel yanılğılarından birisi olduğunu ileri süren Tom Nairn'in primordializme yaklaştığı metinlerden *Milliyetçiliğin Yüzleri* kitabını neşretmesi, faşist İtalya ile Bolşevik Rusyayı Kemalist Türkiye ile karşılaştırıp "Türkiye'deki yönetim bunların yanında kırk tas suyla yıkanmıştı" demeye getiren Stefan Plaggenborg'un *Tarihe Emretmek* metnini yayınlaması ve bu makalenin yayınlanması arasında bir irtibat olduğunu düşünmek mümkün. Bir dönem sadece Türkiye'deki değil bölgemizdeki bütün olumsuzlukların altında erken cumhuriyet tecrübesini ve Kemalizmi tespit eden *Birikim-İletişim* çevresinin Kemalizme daha hayırhah yaklaşan metinlere yönelik ilgisinin teorik çerçevesinin İlker Aytürk'ün metniyle çizilmeye çalışıldığı söylenebilir.

* Bu makale daha önce Türkiye Notları dergisinin 16. sayısında neşredilmiştir. Bazı imlâ-noktalama ve anlatım bozukluğu düzenlemeleri dışında ekleme-çıkarma yapılmamış, tek bir yerde yapılan ekleme koyulaştırılarak belirtilmiştir. Bu makaleye yapılan bazı eleştiriler, yine Türkiye Notları dergisinin 19. sayısında "Eleştirilere Cevap" başlıklı metinle cevaplanmıştır.

Bu noktada şu hususun altını çizmek yerinde olacaktır: Bu ilgi bir bütün olmaktan ziyade bu çevre içerisindeki bir hizbin eğilimi olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Zaten *Birikim* dergisinin 2020 yılında yayınladığı “Post-post Kemalizm” başlıklı sayı da bu mesele özelindeki hizipleşmenin müşahhas örneği olmuştur. Levent Köker, Ömer Turan gibi isimler Aytürk’ün metnine, getirdiği eleştiri ve önerilere olağanüstü eleştirel bir yaklaşım geliştirdiler. Derginin geneline bakıldığında Birikim-İletişim çevresinde bir ilk günah olarak Kemalizm yaklaşımının oldukça kökleşmiş olduğunu görmek mümkün. Ancak birkaç sayı sonra Aytürk tarafından eleştirilere verilen yanıtlar da yukarıda bahsettiğim hizbin en azından bu tartışmanın derinleşmesi arayışından vazgeçmediğini gösterdi.

Bu meseleye daha önce etraflı bir şekilde dahil olmadım. Sayın Aytürk makalesinin girişinde benim de bu konuya ilişkin kanaatlerimi okuduğunu belirtti. Bahse konu metin Tanıl Bora’nın *Cereyanlar* serlevhalı kitabı üzerine yazılmış eleştirinin bir kısmıydı. Hem *Birikim* dergisinin bahse konu özel dosyasının içeriğini hem de Aytürk’ün bu sayıda yer alan eleştirilere cevabını okuyunca polemik yazarlarının aşına olduğu bir huzursuzluk duygusu içimde yer etmeye başladı. Aytürk’ün çeşitli mecralarda bulunan, bu konuya hasredilmiş söyleşilerinin tamamını dinledim, bulabildiğim kadarıyla bu konuya değen bütün metinleri okudum. Bu bağlamda henüz ciddi bir tartışmaya dönüşmemiş olan, Boğaziçi’ndeki rektör atamasının yarattığı kargaşaya rağmen ciddi bir tartışmaya dönüşmemiş olan, bu önerme üzerine fikirlerimi paylaşmaya çalışacağım.

NEDİR POST-POST KEMALİZM?

Aytürk’e göre 1980’lere girilirken bir grup akademisyen Kemalizmin hatalarından, yanlışlarından hareketle Türkiye’nin bitmeyen vesayet problemine bir teşhis koymuşlardır. Aslında her biri kendi alanında oldukça yetenekli “mütehassıslar” olan bu kişiler üstelik de “konsültasyon” yaparak (bu kavramı kullanırken büyük ihtimalle yazarın zihninde olağanüstü belge yığınlarından oluşan detaycı metinler vardı) yanlış teşhis koymuşlardır. Bu yanlış da akademiye kemikleşmiş bir yönelimin Türkiye tarihi çalışmalarını biçimlendirmesine ve Türkiye’de vesayetlinin esas kaynaklarının ıskalanmasına sebebiyet vermiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında 12 Eylül rejimi “teorik” çerçevesi ve pratikleyle oldukça etkili ve biçimlendirici olmuştur.

Atatürkçü düşünce sisteminin bir uzantısı şeklinde biçimlenen “Atatürkü sevme” eyleminin 12 Eylül sonrası koşullarda askerlerin Türk siyasetindeki baskın rolünün de onaylanması anlamına geldiğini ileri süren yazar aslında Atatürkçü Düşünce Sistemi ile Ordunun politikadaki rolünün kabullenilmesinin eşitlendiği aralığın 12 Eylül sonrası dönem olduğunu ileri sürmektedir. Türkiye’de Ordunun bütün müdahalelerinde, 27 Mayıs, 22 Şubat ve 21 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, Atatürk ve Atatürkçü düşünce ön plana çıkarılmış olmasına rağmen Aytürk’ün 12 Eylül sonrası dönemde bu eşitliğin ortaya çıktığını söylüyor olması ilginçtir.

Meseleye bu nokta-i nazardan bakıldığında Aytürk'ün de meseleye konsültasyon yaparak daha baştan yanlış teşhis koyduğunu söylemek mümkündür.

Aytürk, post-kemalizmi bir akademik paradigma olarak anladığını ve bu çerçevede değerlendirdiğini belirtmektedir. Bununla birlikte bu paradigmanın siyasetle karşılıklı bir ilişki içerisinde olduğunu da dile getirerek aslında post-kemalizmin bir akademik paradigmadan ziyade bir siyaset biçimi olduğunu da ifadelendirmiş olmaktadır. Zaten Aytürk'e göre 2002'de iktidara gelen de AK Parti'den ziyade post-kemalizm olarak adlandırılmalıdır. Bu çerçevede Aytürk'ün post-post kemalizm önermesinin yaygınlık kazanmasının ve bir tartışma haline gelebilmesinin gerek şartının siyaset olduğunu söylemek de mümkündür. Zira Aytürk, geliştirdiği tezleri önemli ölçüde iç siyasal gelişmelerden etkilenerek ortaya koymaktadır. Bir söyleşisinde 2007 yılında hazırlanan Anayasa taslağının kafasında soru işaretleri oluşmasını sağlayan ilk gelişme olduğunu dile getirmektedir. Yine bu çerçevede 2007-2008 yıllarındaki İsrail'e tepki mitinglerinde atılan sloganların ve Gezi Olaylarının da altının ısrarla çizilmiş olduğuna dikkat edilmelidir.

Aytürk'ün Türkiye'nin iç siyasal gelişmelerinden etkilenerek ortaya attığı bir argüman üzerinde biraz daha detaylı durmak ufuk açıcı olabilir. Aytürk, post-kemalizm iktidara geldiğinde muhafazakâr kitlelerin ve Kürtlerin merkeze doğru hareketlenerek Türkiye'nin demokratikleşmesine katkı sağlayacaklarının düşünüldüğünü; Kürtlerin Türkiyelileşme sürecinin devam ettiğini ancak muhafazakarların merkeze doğru hareketlenmesi sonrasında demokratikleşme sürecinin bir parçası olabileceğinin artık savunulamayacağını ileri sürmektedir. Aytürk neden bu fikirde demiyorum ancak tüm dünyada özellikle Avrupa'da sağdaki büyük kütlelerin üzerine oturmuş partilerin genel eğilimleri ile AK Parti karşılaştırıldığında olumsuz anlamda ciddi farklılıklar tespit edebileceği konusunda şüpheliyim. Hatta biraz iddialı olma pahasına şunu söyleyebilirim: Avrupa'da sağın parçalanma biçimine ve kopan kütlelerin büyüklüğüne bakıldığında Türkiye'de Ak Parti iktidarının merkezdeki aşırılışmayı kontrol altında tutmayı sürdürdüğünü, marjları belirlemeye devam ettiğini söylemek mümkündür.

Çalışmasını büyük ölçüde karşılaştırmalı siyaset bağlamına oturtan, hatta post-kemalizm ile İsrail'deki post-siyonizm arasında ilgi kuran Aytürk'ün AK Parti'yi değerlendirirken çevresinden koparak değerlendiriyor olmasının arkasında Türk sağına dönük biraz aşırıya kaçan antipatisinin varlığını tespit etmek gerekmektedir. Öyle anlaşıyor ki Aytürk'ü endişelendiren ve post-post kemalizme ilham veren eşaş mesele İslamcılığın etki alanını genişletmesidir. Peki ama bu İslâmıcılık da biraz "post-islamcılık" gibi değil midir? Yani etkisini genişleten aslında İslamcılık değil de İslamcılık sonrası bir başka düşünce biçimi değil midir? Bütün bunları Aytürk'ün İslamcılık derken AK Parti'yi düşünerek cümlelerini kurduğunu varsayarak söylüyorum. Yoksa Sezai Karakoç'un ya da İsmet Özel'in İslamcılığının etkisinin

genişlemediği ve dolayısıyla Aytürk'ün bu İslamcılıklardan ürkmeyeceği muhakkak.

Dolayısıyla temel olarak Aytürk'ün bir taraftan Kemalizmi belli bir dönemle kayıtlamakta diğer taraftan da kayıtladığı dönem kemalizminin imkanlarına yaptığı vurguyla onu kayıtladığı dönemden çıkarıp bir biçimde bugüne taşımaya çalışmaktadır. *Birikim*'in "Post-post Kemalizm" başlıklı sayısındaki makalesinde meseleye özetle "şimdi zamanı mıydı?" tepkisiyle yaklaşan Menderes Çınar'ın dikkat çektiği noktalardan birisi benim de dikkat çektiğim husus: Aytürk'ün kemalizmi. Çınar, Aytürk'ün kemalizmine karşı Erken Cumhuriyetin öncesine ve sonrasına uzayan bir "reel-kemalizm" kavramlaştırması öneriyor ve post-kemalizm evresinin bu reel kemalizmin eleştirisi ile mümkün olabileceğini ileri sürüyor. Merceği bu biçimde ayarladığında Çınar, olağanüstü önemli bir noktaya parmak basıyor. Kendisine kulak verelim:

"Nihayetinde, Aytürk'ün yazısının son bölümünde dikkat çektiği Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi milli güvenlik anlayışını bir iktidar stratejisi olarak kurgulayan, şekillendiren ve toplumsal yaşamımıza empoze eden kamu felsefesi ve mimarları, yine Aytürk'ün düşünsel yapısını incelememizi şiddetle tavsiye ettiği mukaddesatçı milliyetçilik ve aktörleri olmayıp, reel Kemalistlerdir. Dolayısıyla, Kemalizm'i Erken Cumhuriyet'e sıkıştırmayarak daha üst soyutlama düzeyinde ve hem dönemsel olarak hem de amaçlar ve aktörler açısından kendi içinde farklılık arz eden bir Kemalizm kavramsallaştırması yapmaya çalışmamız analizi ilerletme açısından faydalı olacaktır."

Çınar'ın cümleleriyle Aytürk'ün yaklaşımını tekrar düşündüğümüzde aslında şunu söylemek mümkün: Aytürk, büyük bir telaşla, Gezi Olayları'nın liberal solda yarattığı kırılmanın dalgasını da arkasına alarak Kemalizmi Türkiye'de vesayet üzerine çalışmaların merceğinden çıkarıp yerine "Türk Sağ"ı yerleştirme gayretindedir. Diğer bir deyişle Post-post Kemalizm bir yönüyle kemalizmi değil kemalizmin muarızlarını yeniden tanımlamayı önermekte ve bunu 1960'larda kurulan cümlelerin estetize edilmiş şekilleriyle yapmayı denemektedir. Aytürk'ün bu aceleciliğinin, yer yer acemiliğe yer yer de indirgemeciliğe savrulmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür.

Yazar, Türkiye'de ideolojik sağın Cumhuriyet devrimlerini hiçbir zaman bir bütün olarak kabul etmediğini, solda eleştirel tavırlar ortaya çıksa da ideolojik tavır haline dönüşmesinin 1980 sonrası dönemde gerçekleştiğini ileri sürmektedir. İşte tam bu noktada aslında yazar söyleyeceklerini mümkün kılabilmek için tarihsel gelişmeleri kendi anladığı ve anlamlandırıldığı biçimde yeniden sıraya dizip organize etmeyi denemektedir. *Yön*, Küçükömer ve Kemal Tahir arasındaki ayrışmanın solun içerisindeki ayrışmanın nüvesi kabul edilebileceğini dile getirmekte ancak bu ayrışma ile 1980 arasındaki 15 yılı (her ne kadar kendisi de 30 yıllık bir dönemi inceliyor olsa da) önemsememektedir.

Aslında sol içerisinde bu bağlamdaki ayrışma Aytürk'ün bize sunma biçiminden çok daha yaygın ve derindir. Hatta belki

1960'lardan epeyce geriye götürmek de mümkün. Bu çerçevede şu soruyu sormak anlamlı olabilir: Aytürk, Kıvılcımlı'nın metinlerini kronolojik bir biçimde okumuş mudur yoksa hepsini bir tarihsel dönemin ürünü olarak mı değerlendirmiştir? *Emek* dergisini ve bu dergide Kemalizm üzerine yürüyen tartışmaları ideolojik bir yönelim olarak değerlendirmemizi engelleyen şey nedir? Ya da Aybar'ın 1965'ten sonra giderek farklılaşan tavrını ideolojik bir tavır olarak değerlendirmemizi engelleyen hususiyet nasıl açıklanmalıdır? Hem Avcıoğlu'nun, hem Mihri Belli'nin hem de Attila İlhan'ın Sultan Galiyef'e gösterdikleri ilgi aslında bir çeşit kemalizm eleştirisi değil midir? Belki çok daha anlamlı bir soru şu olabilir: "Gardrop Atatürkçülüğü" şeklindeki kılık kıyafet devrimini alaysayan tabiri Aytürk'ün "Kemalist devrimleri özümseyemediler" diyerek hedef tahtasına yerleştirdiği sağcılar mı kullanmıştır? Belki de bütün bu soruları anlamlı kılacak soru şudur: Bunları post-kemalizm olarak adlandırabilmek için illa *Birikim* dergisine, hepsinin *Birikim* dergisinde yazmasına mı ihtiyacımız vardır?

Aytürk, Tunçay'ın *Tek Parti İdaresinin Kuruluşu* (1981) ve Zürcher'in *the Unionist Factor* metinlerinin Türkiye'de resmi inkılap tarihinde kırılma yarattığını dile getirirken de aceleci davranmaktadır. Zira kırılma metinleri olarak bu iki "geç" metin konumlandırılacaksa Kemal Tahir'in *Kurt Kanunu*'nu nereye yerleştirecektir? Zira Kemal Tahir, Milli Mücadelede ittihatçılık meselesine bir kesimin "millî" yazarı Zürcher'den çok daha önce dikkat çekmiştir. Aytürk belki bu metne "popüler metin, ben akademide post-kemalist yazını arıyorum" diye cevap verebilir. O zaman da Küçükömer'in *Düzenin Yabancılaşması*, Emin Türk Eliçin'in *Kemalist Devrim İdeolojisi* ve hatta Beşikçi'nin *Doğu Anadolu'nun Düzeni* kitapları karşısına çıkmayacak mıdır? ATÜT tartışması, resmi inkılap tarihi ile iç içe geçen sol-sosyalist yorumun bir eleştirisi olarak da değerlendirilemez mi? Taner Timur'un *Türk Devrimi ve Sonrası* kitabını kemalizm eleştirisi babında önemsememeli miyiz? Tüm bunlar dikkate alındığında şunu söylemek gerekir: Aytürk'ün kemalizm eleştirisi olarak post-kemalizm olarak adlandırdığı metinler suyunun suyudur ve yazıldıkları dönem itibarıyla marjinal değil, genel eğilime uyumlu metinler olmaları dolayısıyla akademik değerleri açısından değil ama ilk olmaları açısından heyecan verici bir değerleri bulunmamaktadır.

"BİR DAHA GEL SAMSUN'DAN"

Post-post kemalizm kavramlaştırmasının çok yerine oturmadığının Aytürk'ün kendisi de farkındadır. Kendi ifadeleriyle "tutturaklı ve kemikli" bir ifade söz konusudur. Yine de Köker'in *Birikim*'in "Post-Post Kemalizm" başlıklı sayısında kendisine kavramlaştırma üzerinden yönelttiği eleştirileri kabullenmeme konusunda inatçı davrandığı görüldüğünde bu kemikli ifadeyi zihninde büyük ölçüde kemiksizleştirdiğini söylemek mümkündür.

Aytürk *Varlık* dergisinde yayınlanan makalesinde kendisine itirazların temel olarak iki noktada toplandığını belirtmektedir. Bunlardan ilki kemalizm eleştirisinin 1980 sonrasında başlama-

miş olması, ikincisi ise bu akademik üslubun post-post kemalizm kavramlaştırmasını mümkün kılacak iç tutarlılığa sahip olmadığıdır. Aytürk'ün ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla kavramlara birer doğum tarihi tespit etme konusunda hassas olan Aytürk'e hiç kimse "kemalizm nedir? Ne zaman doğmuştur? Bütün Kemalistleri tek bir torbaya, "batılı bıkmışlığı" ile doldurmak mümkün müdür?" diye sormamıştır. Ömer Turan'ın yine *Birikim*'in aynı sayısında yayınlanan makalesinde "kemalizm eleştirileri arasındaki nüansları kalın fırça darbeleriyle kapamak" tespiti bu bağlamda önemlidir.

Aytürk'ün eleştirilere yanıt verdiği yazısına girişinin gerçekten ilginç olduğunu belirtmeden geçemeyeceğim. Aytürk Türkiye'nin "son 20 yıldır, güçlü sivil toplumu, özgür basını, düşünce ve muhalefet etme özgürlüğünü bir tarafa bırakalım, demokrasinin en temel şekil şartlarında bile yüz geri" edildiğini ileri sürerek başlamaktadır. Bu giriş enteresandır çünkü bu yirmi yıldan öncesinde Türkiye'de demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi alanlarda yaşanan sorunların bu 20 yıldakinden daha hafif olduğuna dair bir iç sese sahiptir. Buradan bakılınca mesela Aytürk'e göre bol Atatürk vurgulu 12 Eylül Cuntası ve pratikleri nasıl değerlendirilmelidir? Çok verilen bir örnek olması dolayısıyla hadisenin dehşet veren içeriği üsluba kurban ediliyor olsa da sormadan geçemeyeceğim: Mesela Kemalist olmasıyla aşırı övünen Mehmet Moğultay'ın Adalet Bakanlığı'ndaki kadrolaşmasını "meşrulaştıran" cümlelerini nasıl yorumlamalıyız? Buradan 28 Şubat'ta "demokrasiye balans ayarı yapılması", Şemdin Sakık'ın ağzından gazetecilere ilişkin ifadelere eklemeler yapılması gibi hepsi dönemin reel Kemalizminin toplum ve siyaset anlayışının selametini sağlamaya matuf parti kapatmalar gibi çok sayıda uygulamayı da hatırlatmadan geçmek anlamsız olur. Bu ve benzeri gelişmeler son 10 yılda belli çevreler tarafından bir oy spekülasyonu amacıyla fazlasıyla kullanıldığı için dile getirilmesi insanlarda bir bıkkınlık yaratmış olabilir. Ancak bu bıkkınlığı Aytürk kendi perspektifini mümkün kılmak için mi kullanıyor sorusu da en az bu bıkkınlık kadar gerçekçi bir noktaya temas etmektedir. Zira Aytürk bu girişle Türkiye'de vesayetin kaynağını göstermekte ve Kemalizmi kendince tereyağından kıl çeker gibi o kargaşadan uzaklaştırmaktadır.

Aytürk'ün Kemalizm tanımı da bu çerçevede dikkat çekicidir: "Kemalizm, her şeyden önce, Mustafa Kemal'in 1919'dan 1938'e kadar yapıp ettiklerinin adıdır." Yazar Mustafa Kemal'in ölümünden sonra herkesin kendi Kemalizminin var olduğunu dile getirmektedir. Şu halde 1938 öncesinde yapılıp edilenlerin tamamı bizzat Mustafa Kemal tarafından bilinçle, bir -izm oluşturacak biçimde inşa edilmiştir. Peki Mustafa Kemal, etrafındakilere kendisinin giderek Çankaya'da pasifleştirildiğini söylerken de Aytürk'ün Kemalizminin aktif kurucusu olmayı sürdürmekte midir? Ya da 1919-1938 arası dönemde de Aytürk'ün tabiriyle "reel-kemalizm"ler tespit etmek mümkün müdür? Eğer "reel-kemalizmler" tespit edilebilirse bunlardan hangisi ya da hangileri kemalizmdir? Sahici bir kemalizm tespit edilemiyorsa

post-kemalizm ve post-post kemalizm kavramlaştırmaları ne kadar anlamlıdır? Bu sorular kolay cevap verilebilir sorular olarak gözükmemektedir zira Aytürk post-kemalizm olarak adlandırdığı bir safhadan sonraki aşamaya işaret ediyor gibi gözükse de aslında kendisi post-kemalizm olarak adlandırdığı akademik eğilim üzerinden düşünmeyi ve tartışmayı sürdürmektedir. Örneğin Aytürk'ün CHP'nin erken döneminde hizipleşme üzerine söyledikleri, eleştirdiği post-kemalist tarih yazımının bir takım *mea culpalarını* da içermektedir. Bir örnek: Aytürk'e göre Boratav'dan Tezel'e kadar birçok siyasal iktisatçının Türkiye'de devletçiliğin babası olarak niteledikleri Celal Bayar liberal politikaların savunucusudur. Post-kemalizmin yarattığı ezberlerle post-kemalizme eleştirel yaklaşmak... *Neresinden bakılırsa bakılsın kral hareket!*

Aytürk bir taraftan Türkiye'de vesayet geleneğinin Kemalizm'den, hatta İttihat-Terakki'den çok önceye gittiğini dile getirmekte, öte taraftan entelektüelleri Türkiye'de vesayetın kaynağında bulduğunu düşündüğü Türk sağına karşı bir okuma-yazma kampanyasına davet etmektedir. Aytürk'ün bu çağrısında örtük çelişkisi aslında onun girişimine ilişkin bir arka plan kanaati oluşturmaktadır. Aytürk 1960'larla birlikte beliren kemalizm eleştirisini ikiye ayırmaktadır: "İslamcı HİNÇ" ve uç soldan gelen itirazlar. İki eleştiriden birisini hınç diğeri itiraz olarak adlandırmak Aytürk'ün temel motivasyonlarını gösterme bakımından önemlidir.

Aytürk'ün yanlış teşhis koyduklarını ifade ettiği post-kemalistler genellikle sol tandanslı entelektüel elitlerdi. Aytürk bu elitlerden sonra gelecek olanların çalışma alanlarını genişletmesi gerektiğini söylerken haklıdır ancak yönelttiği alan ilginçtir: Bu ülkede dört başı mamur bir TİP çalışması, dört başı mamur bir Hikmet Kıvılcımlı çalışması, Behice Boran, Mehmet Ali Aybar, Zeki Baştımar biyografileri yapılmış gibi dört başı mamur bir AP, DP çalışması ya da Demirel, Türkeş biyografisi yazılmasından duyduğu sıkıntıyı dillendirmektedir. Belkide Aytürk'ü *Birikim'e* getiren, *Birikim'i* Aytürk'e sempatik yaklaşıma iten de budur.

Aytürk post-post Kemalist tarih yazımını "Türk Sağ"na odaklıyor. Post-kemalist tarih yazımı Aytürk'e göre teşhisi yanlış koymuştu. Onun benzetmeleri üzerinden gidersek aslında post-kemalistler saman nezlesi geçiren bir hastaya COVID teşhisi koymuşlardı. Aytürk'ün post-post kemalizmi ise böbrek taşı düşüren hastaya böbrek yetmezliği teşhisi koyup böbreği almaktan farksızdır. Aytürk, post-post kemalizmi hassaten Türk sağına yönelterek akademik paradigmasını oldukça militan bir siyasal noktada konumlandırarak kendi akademik birikimine de haksızlık etmektedir. **Bir sonraki dönem CHP milletvekilliği için hazırlık yapılmıyorsa elbette!**

Aytürk'ün post-kemalizm olarak adlandırdığı üslubun bir akademik baskı aracına dönüştüğü, bir takım temel meselelerin üstünü örttüğü konusunda kendisiyle hem fikirim. Ancak post-post kemalizm önermesinin Türk sağ ile kurduğu şizofrenik ilişkinin onu post-post haline getirmedeğini, İlhan Selçuk'un çizgi-

siyle ortaklaştırdığını düşünüyorum. Diğer bir deyişle post-post kemalizm dediği şey 1960'lardaki bazı "ilerici" kemalizm yorumlarının güncellenmesinden ya da bir çeşit kopyasından başka bir şey değil gibi. Abbas Kiyarüstemi gibi "Aslı Gibidir" mührüne kanmamız beklenmesin.

Aytürk'ün bir başka problemlı argümanı post-kemalizm olarak adlandırdığı akademik paradigmanın temel meselesinin kemalizmin Türkiye'deki vesayetçi yapının kaynağı olduğu tespitidir. Meseleyi buradan ortaya koyunca post-post kemalizm mümkün hale gelebilir ancak Post-kemalizm adını verdiği paradigma ile konuşabilmesi için Aytürk'ün verili olarak kabul etmesi gereken şeyler olduğunu idrak etmesi gerekmektedir. Örneğin Ermeni Soykırımı değil de 1915 Olayları derse post-kemalist paradigma ile konuşamayacaktır. Haa, eğer 1915'i soykırım olarak tanımyorsa post-kemalistlerle özde bir ayrılık tespit etmek zorlaşmayacak mıdır? "Kürtler Lozan Antlaşmasına göre azınlık değildir, hangi azınlık haklarından bahsediyorsunuz?" diye sorarsa büyük ihtimalle faşist olmakla itham edilecektir. HDP'nin PKK'nın uzantısı olduğunu söylemesini istemeyelim hadi ama Ahmet Çiğdem gibi HDP'nin terörle arasına mesafe koyması gerektiği gibi birtakım şeyler söylerse şimdi rahatlıkla yazdığı sütunlara yasak gelebilir. Aytürk, kimlikler evreni ile çok oynandığını ve bunun sınırlarına geldiğini dile getirmektedir. El hak doğru. Ve fakat, post-post kemalizm paradigmasına "şurada da bir kimlik olmalı!" diye elde kazma kürek dolaşan "entelektüellerin" kucak açmış olması insanı kuşkulandırmamalı mıdır? Ya da meseleyi şöyle ifade edelim: Levent Köker ve Menderes Çınar'ın Kemalizm üzerinden gelen eleştirilerini karşılarken atıf yaptığı Niyazi Berkes'in *Birikim*'in sayfalarında gözüküyor olması zaten bize ne söylemektedir?

KİLİSENİN İÇİ, KİLİSENİN DIŞI YA DA KİLİSEYLE MÜCADELE CESARETİ

Nihayetinde şu söylenebilir: Yukarıdaki izahatımdan Aytürk'ün metnini önemsemediğim anlamı çıkmamalıdır. Ancak Aytürk'ün dönemlemeleri ve bu dönemlemeleri mümkün kılan örnekleri büyük ölçüde spekülattır ve militan bir öze sahiptir. Bir taraftan kaynağa hücum ettiği izlenimi yaratmaktadır ancak aslında tali metinler üzerinde durmakta ve söyledikleri temelsizleşmektedir. Diğer taraftan bu entelektüel başkaldırıyı, başkaldırdığı entelektüel kilisenin periyodığında gerçekleştirerek ciddi bir usul hatası yapmaktadır. Zira bu tavır Türk düşünce tarihini azıcık okumuş bir entelektüele ancak iki şey anlatabilir: Ya Aytürk, bu kilisenin himayesinden çıkmaktan korktuğu için tartışmayı bu kilise çatısı altında ve izin verilen sınırlar çerçevesinde sürdürmektedir ya da bu kilise esaslı olabilecek bu eleştiriyi kontrol altında tutarak ehlileştirmektedir. Üçüncü bir alternatif de elbette söz konusudur: Aytürk, Türk düşünce dünyasında kimin nerede durduğu, kimin neye ne kadar müsaade ettiği hakkında bihaberdir. Bu durumda da kendisine, Ahmet Çiğdem'in akubetini hatırlatmaktan başka, elden bir şey gelmemektedir.

Aytürk'le uzlaştığımız noktalardan bir diğeri, post-kemalist olarak adlandırdığı yazının müelliflerinin hem Cumhuriyeti hem de Cumhuriyet ile Osmanlı arasında geçişi sağlayan milliyetçi entelektüelleri aşırı önemsizleştirmiş hatta daha doğru ifadeyle üzerlerini örtüp akademide bir post-kemalist faşizm¹ yaratmış olmalarıdır. Bu paradigma 1915 Olaylarına soykırım demeyeni, Kürt milliyetçiliğine sempatik yaklaşmayı, Türkiye'yi bir kimlikler cenneti olarak değerlendirmeyeni bilimsel olmakla itham edip afaroz mekanizmasını işleten bir çeşit entelektüel kilise inancına dönüşmüştür. Zaten buradan bakıldığında Aytürk'ün post-post kemalizm metnini bu kilisenin kutsal periyodığında yayınlanmış olması dikkat çekicidir.

Daha evvel de ifade etmişim: Post-post kemalizm tartışması bize bu haliyle bir taraftan Birikim çevresinin onayından geçmiş yeni bir Kemalizm vadetmektedir. Örneğin 1915'e soykırım diyen bir Kemalizm. Doğan Avcıoğlu'nu tarihsel konteks içerisinde okumaktan aciz, sosyalizm ve kemalizm arasında paralellikler kurduğu yazılarını put kırıcı zanneden birtakım çaylaklar benim bu yargımı "Türk sağ post-post kemalizm tartışmasından korkuyor" biçiminde algıladı.² Aksine, senelerdir Türkiye'de hem İslamcıların hem de bütün renkleriyle solun Kemalizme haksızlık yaptıklarını savunuyorum.³ Türk milliyetçileri ile İslamcılar arasında bir köprü olabileceği hayaliyle verdiği 7 yıllık bir aranın ardından *Tezkire* dergisini yönettiğim sürece neşredilen sayılarını irdeleyen, Türk düşüncesi üzerine okur-yazar birisi bu çabamı rahatlıkla görebilir. Dergiden ayrılmamın sebebinin de bu çabanın derginin kemikleşmiş muhiplerini rahatsız etmesi olduğunu söylemeden geçemem. Bütün bunları şunun için aktardım: Aytürk'ün post-post kemalizm önermesini özde sıcak karşıyorum. Bu yazıda kendisine katıldığım hususları bir bütün olarak zikretmediğim için çabasına bir ölçüde haksızlık ettiğimin farkındayım. Ancak tartışmanın biçiminin Aytürk tarafından oldukça yanlış kurgulandığını, bu kurgulama biçiminin de -eğri cetvelden doğru çizgi çıkmaz misali- birçok kimseyi Aytürk'ün post-post kemalizminin update kemalizme dönüş olarak değerlendirmeye götürdüğünü söylüyorum. Aytürk'ün Ömer Turan'ın bazı eleştirilerine içerlediği anlaşılıyor ama bu tartışmayı yürüten birisi Aytürk'ü değil ama post-post kemalizmi rahatlıkla "Kemalizm v.5.1." olarak adlandırabileceğini teslim etmesi gerekiyor.

Ve birkaç soru:

Kemalizmi tanımlamak Post-post kemalizm için bir gerek şart, en azından yeter şart değil midir? Bu sorunun cevabı evet ise: Kemalizm nedir? Aytürk'ün dediği gibi Mustafa Ke-

1 Bu kavramlaştırmayı Aytürk'ten ilham alarak ben yaptım. Aytürk'e Birikim dergisinde bu gibi kavramlaştırmalar yaptırmayacakları kanaatindeyim.

2 Eskiden İslamcılar, sol liberal çevreler kendilerine göz kırptığında heyecandan kalpleri duracak noktaya gelirdi. Ne hazindir ki şimdiler de yeni nesil Kemalistler aynı duygularla yaklaşıyor. Eminim post-post kemalizm, Kemalistlerle değil İslamcılarla bir çeşit ittifak vaad etseydi, eski aşk belli çevrelerde alevlenebilirdi.

3 Bu benim Kemalist olduğum anlamına gelmeyeceği gibi Kemalizme eleştirilerim olduğu gerçeğini de değiştirmez.

mal'in belli bir dönemde yapıp ettikleri ise örneğin 1925'te yaşananlar ve Dersim İsyanı ile Kemalizm arasındaki ilişki hakkında ne düşünmektedir? Kemalizm Altı Oktur diyebilir miyiz? Mustafa Kemal'i koruma kanunu Kemalizm olarak değerlendirilebilir mi? Değerlendirilebilirse DP için de Kemalist bir partidir denilebilir mi? MBK'nın zeminini hazırladığı düşünce biçimi de Kemalizm olarak adlandırılabilir mi? 1982 Anayasasında belirtildiği şekliyle Atatürk Milliyetçiliği kemalizm midir?

Post-kemalizmi Levent Köker'den hareketle bir çeşit modernleşme ideolojisinin eleştirisi olarak değerlendirmek, kemalizm özelinde indirgemeci bir tavır değil midir?

Aytürk, kemalizmin İslâm üzerinde kurduğu baskıyı onaylamakta mıdır? Bu Baskıyı demokratikleşmenin gerek-şartı olarak mı değerlendirmektedir?

Post-post kemalizm post-kemalizmin eleştirisi olması gerekirken (en azından akademik paradigma düzeyinde) neden bu eleştiriyi yapmak yerine "SAĞ" a karşı bir kampanyaya davet etmektedir? Bu, post-post kemalizmin bir akademik paradigma arayışından ziyade Gramscian bir siyasal cephe teşkil etme amacı gütmesinden kaynaklanıyor olabilir mi?

Aytürk, kavramlaştırmasını ortaya koyarken aslında "ideal tipler" inşa ettiğini belirtiyor. Bu çerçevede post-post kemalizmin yönelmesini hararetle önerdiği milliyetçi-mukaddesatçı sağ da bir ideal tip midir? Bu ideal tipi mümkün kılan unsurlar nelerdir?

Aytürk "AK Parti'nin kemalistleştiği" yönündeki iddiaları post-post kemalizm tartışması bağlamında nasıl değerlendiriyor?

Sağ kemalizm ve sol kemalizm gibi ayrımlar (Tanıl Bora'nın Cereyanlar kitabında da kullanılan) sayın Aytürk'e anlamlı geliyor mu? Anlamlı geliyorsa bu Kemalizmlerden hangisi tercihe şayandır?

Aytürk, Menderes Çınar'ın eleştirilerini cevaplarırken meseleyi 27 Mayıs'tan uzaklaştırarak DP'nin 1954 sonrasında otoriter bir yönetime kaydırıldığına götürüyor. Aslında Çınar'ın da eleştirisinin temelini oluşturan 27 Mayıs'a post-post kemalizmin nasıl yaklaştığını bilmek hakkımız. Hadi bu talebimizi bir soruya dönüştürelim: 27 Mayıs 1960'ta, Aytürk'ün giderek otoriterleştiğini dile getirdiği Demokrat Parti'ye karşı ordu içerisinden bir cuntanın emir-komuta zincirinin dışına çıkarak gerçekleştirdikleri askerî darbeyi post-post Kemalist paradigma ile nasıl açıklayabiliriz?

Bir de niyet okuma sorusu gelsin o halde? AK Parti iktidarı olmasaydı post-post kemalizm önermesi olur muydu?

Bu sorular bence bu önermenin bir tartışmaya dönüşebilmesinin gerek şartlarını sağlayacaktır.